

Береза Ю.М.

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 351.74

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Розкрито теоретичні засади професійної підготовки поліцейських. Визначено поняття, з'ясовано сутність та розкрито зміст професійної підготовки працівників підрозділів поліції особливого призначення, яка включає первинну професійну підготовку; підготовку у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання; післядипломну освіту та службову підготовку.

***Ключові слова:** професія, професіоналізм, професійна підготовка, професійне навчання, поліція, підрозділи поліції особливого призначення.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах одним з головних напрямків розвитку системи МВС України є орієнтація на підготовку висококваліфікованого персоналу, що відповідатиме вимогам нових соціальних умов суспільного розвитку та передовим світовим стандартам.

Не секрет, що успішне виконання поліцейськими підрозділами оперативно-службових та службово-бойових завдань прямо залежить від професійної підготовленості їх працівників. З іншого боку, відсутність у поліцейського професійно-психологічної готовності до дій у напружених, екстремальних ситуаціях негативно впливає на виконання службових завдань, стає причиною помилок, що можуть мати негативні наслідки, якими є, на жаль, численні факти загибелі, поранень або травмування особового складу поліцейських підрозділів. Серед останніх у системі Національної поліції найбільш небезпечною та ризикованою для життя і здоров'я є діяльність підрозділів поліції особливого призначення. І це не випадково, адже їх повсякденну оперативно-службову діяльність спрямовано на забезпечення особистої безпеки громадян, захист їхніх прав і свобод, законних інтересів, забезпечення громадської безпеки та охорону громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, виявлення, запобігання і припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, участь у проведенні заходів, спрямованих на розшук і затримання осіб, які підозрюються в скоєнні кримінальних правопорушень, озброєних та інших злочинців, які становлять суспільну небезпеку, звільнення заручників, припинення діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а

також заходів, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності, проведення самостійно або разом зі службами, підрозділами органів внутрішніх справ, Національною гвардією України, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями з охорони громадського порядку та державного кордону і населенням профілактичних заходів з метою запобігання правопорушенням та їх припинення, ужиття заходів для ліквідації наслідків аварій, пожеж, катастроф, стихійних лих та інших надзвичайних подій, рятування людей і надання їм допомоги тощо.

Сьогодні спроможність працівників підрозділів поліції особливого призначення успішно виконувати покладені на них оперативно-службові та службово-бойові завдання прямо залежить від багатьох факторів, таких як якість підготовки особового складу, чітке і тактично грамотне управління силами та засобами, налагоджена система всебічної взаємодії між підрозділами та багатьох інших. Кожен із цих факторів, безперечно, має своє місце в процесі організації несення служби та впливає на якість виконання поліцейськими службових обов'язків, але, насамперед, слід зупинитись на теоретичних засадах професійної підготовки поліцейських підрозділів особливого призначення та детально розглянути зміст і з'ясувати її сутність.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Незважаючи на те що професійна підготовленість поліцейських кадрів неодноразово ставала об'єктом досліджень М.І. Ануфрієва, К.С. Бельського, Д.М. Бахраха, О.М. Бандурки, А.І. Берлача, В.Т. Білоуса, М.М. Биргеу, Ю.П. Битяка, І.І. Веремєєнка, В.В. Галунька, І.П. Голосніченка, С.Т. Гончарука, С.Д. Гусарєва, Є.В. Додіна, М.М. Дорогих, М.І. Єропкина, В.О. Заросила, В.Ф. Захарова, Д.П. Калаянова, Р.А. Калюжного, А.П. Ключніченка, Т.О. Коломоєць, В.В. Конопльова, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Я.Ю. Кондратьєва, О.В. Кузьменко, В.І. Курила, М.В. Лошицького, В.М. Манохіна, О.Г. Мурашина, Н.Р. Нижник, В.І. Олефіра, О.І. Остапенка, С.В. Петкова, Л.Л. Попова, Д.В. Приймаченка, Т.О. Проценка, Ю.І. Римаренка, О.П. Рябченко, С.Г. Стеценка, А.О. Собакаря, Ю.С. Шемшученка, О.П. Шергіна, О.С. Юніна, О.М. Якуби, Х.П. Ярмакі та інших вчених, проблематика професійної підготовки саме поліцейських підрозділів особливого призначення не втратила своєї актуальності і потребує додаткового розгляду.

Публікацією власної розвідки маємо на меті визначити поняття, з'ясувати сутність та зміст професійної підготовки поліцейських підрозділів особливого призначення.

Виклад основного матеріалу. Якісне виконання поліцейськими підрозділів поліції особливого призначення оперативно-службових та службово-бойових завдань прямо залежить від рівня їх професійної підготовки. І це не випадково, оскільки лише наявність самої повної загальної освіти та відповідного стану здоров'я поліцейського не може забезпечити ефективного виконання покладених на нього завдань, гарантувати особисту безпеку та мінімізувати небезпечні ризики. Саме професійна підготовка виступає одним з

основних різновидів навчання та важливим засобом професійного розвитку поліцейського.

Поряд із терміном «професійна підготовка» також широко використовуються такі близькі йому за змістом і смисловим навантаженням терміни, як «професійний розвиток», «професійне навчання», «професія», «професіоналізм» тощо.

У правоохоронній діяльності «професіоналізм» розглядають як відповідний набір та стан розвитку системи діяльнісних, професійно-ділових, комунікативних та особистісних якостей правоохоронців, які забезпечують ефективну професійну діяльність, реалізуючись у професійній культурі та етиці. На думку В.Л. Лапшиної, «професіоналізм» працівника міліції (поліції) обумовлюється якостями, що визначають його спроможність кваліфіковано виконувати свої службові обов'язки, а саме наявністю професійної освіти та досвіду практичної роботи, стабільною працездатністю, знанням юридичних та спеціальних дисциплін, чинних наказів, інструкцій, інших нормативних актів, володінням оперативною і кримінологічною технікою, спеціальними технічними засобами тощо [1, с. 60-67].

Під професіоналізмом В.В. Посметний розуміє здатність працівника поліції, колективу працівників визначати найбільш ефективні шляхи та способи реалізації поставлених перед ними правоохоронних завдань у межах нормативно визначених повноважень [2, с. 181, 183].

У багатьох визначеннях професіоналізму підкреслюється, що професіоналізм – це не лише досягнення людиною високих професійних результатів, не лише висока продуктивність праці, а й обов'язково наявність його психологічних компонентів: внутрішнього ставлення людини до своєї праці, до професії, її психічних станів та якостей [3, с. 352].

Крім професійних знань, умінь, навичок, на думку деяких вчених, велике значення при визначенні ступеня професіоналізму працівника міліції (поліції) мають суто ділові якості, наприклад організаторські здібності, тобто вміння ефективно налагоджувати свою роботу та роботу колег та підлеглих.

У цілому ж, на основі аналізу відповідних наукових праць, можна констатувати, що у вітчизняній науці більшість дослідників визначають професіоналізм поліцейського як сукупність знань, умінь, навичок, що дозволяють виконувати відповідні професійні функції. До них відносять: належний обсяг знань та інтелектуальний рівень, тривалий термін навчання та підготовки, відповідність функцій, що виконуються, системі загально-соціальних цінностей, адекватну мотивацію, спрямовану на досягнення кінцевої мети, бажання служити людям, охороняти та захищати їх життя та власність, почуття корпоративної єдності [4, с. 129].

Відтак, серед основних ознак професіоналізму поліцейського, крім професійних здібностей і вмінь, слід також розглядати професійну культуру та професійну освіту (професійне навчання).

Професійна культура розкривається у вмінні передбачати результати своєї діяльності, в її прогнозуванні, у здатності відтворити й висловлювати

загальнонаціональні інтереси, бачити перспективу їх розвитку [5, с. 448], це ступінь оволодіння працівником поліції знаннями, способами й методами правоохоронної діяльності та використання їх на практиці відповідно до рівня розвитку власної мікрокультури [6, с. 112].

Одним з основних різновидів навчання та важливим засобом професійного розвитку працівників поліції є їх професійне навчання. Зважаючи на ту вагому роль, яку відіграє професійне навчання в розбудові ринкової економіки, 12 січня 2012 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про професійний розвиток працівників», що закріплює правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи професійної освіти, а також визначає компетенцію держави, роботодавців та професійних спілок у забезпеченні професійного розвитку працівників. Закон також уперше наводить визначення професійного навчання як процесу цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмій, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності.

Поряд із терміном «професійне навчання» також широко використовуються такі близькі йому за змістом і смисловим навантаженням терміни, як «професійний розвиток» та «професійна підготовка». Перший термін є ширшим поняттям, ніж професійне навчання, яке є лише одним із багатьох (хоча й основним) напрямів професійного розвитку. Професійний розвиток і професійне навчання мають єдину спільну мету – формування у працівників теоретичних знань, умій та практичних навичок, необхідних для якісного виконання ними своїх обов'язків. Відмінність полягає в тому, що професійне навчання зорієнтоване на сучасні потреби і має переважно прикладний характер, а професійний розвиток орієнтується на майбутнє і має більш фундаментальний характер.

Термін «професійна підготовка» вживається переважно у відомчих нормативно-правових актах, наприклад у наказах Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію курсів первинної професійної підготовки (спеціалізації) працівників підрозділів патрульної служби» від 16 березня 2015 р. № 276; «Про затвердження Положення про Училище професійної підготовки працівників міліції» від 23 червня 2014 р. № 594; «Про затвердження Положення з організації стажування керівного і педагогічного складу училищ професійної підготовки працівників міліції та навчальних центрів підготовки працівників органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах МВС України» від 12 серпня 2013 р. № 773; «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» від 26 січня 2016 р. № 50.

Ведучи мову про професійну підготовку поліцейських кадрів, не можна залишити поза увагою іншу складову даного терміна – підготовку, яку довідкові видання визначають як забезпечення проведення, здійснення чогонебудь, заздалегідь збираючи, роблячи все необхідне [7].

Зарубіжні педагоги формулюють підготовку як навчальний процес, при-

значений для відточування майстерності учнів. Вони переконані, що «акцент при підготовці робиться не на освіту людини, а на вироблення навичок ідентифікації завдань і спеціальних документів, яких необхідно дотримуватися для забезпечення успішного виконання дорученої роботи. Крім того, підготовка не дає пояснення учням, чому були обрані певні тренувальні документи, стратегії, процедури. Підготовка – це практика. Якісна освіта і підготовка є квінтесенцією процесу навчання майбутніх поліцейських» [8].

Таким чином, підготовку слід розглядати як певний проміжний процес, що не є самоціллю, а лише спрямований на досягнення конкретної мети та відбувається лише для її досягнення. Зауважимо, що поняття «професійна підготовка» є похідним від «підготовки» та більш вузьким, оскільки стосується підготовки за певним професійним напрямом, а не взагалі.

Загалом професійна підготовка поліцейських в науковій літературі трактується досить неоднозначно, зокрема як: 1) практична підготовка працівників поліції до професійно грамотного вирішення оперативно-службових завдань, успішного подолання психологічних труднощів службової діяльності та вірного врахування її психологічних аспектів, підвищення інтенсифікації та забезпечення ефективності кінцевих результатів праці [9, с. 80]; 2) комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на формування та розвиток психологічних якостей та стану працівника ОВС [10, с. 7].

Чинне галузеве законодавство, на жаль, не містить визначення професійної підготовки поліцейських, оскільки наказ МВС України від 13.04.2012 № 318, яким було затверджено Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, втратив чинність. Втім нового на зміну попередньому положенню дотепер не прийнято. Згідно з вказаним вище положенням професійна підготовка осіб рядового та начальницького складу ОВС визначалась як організований безперервний і цілеспрямований процес з оволодіння знаннями, спеціальними вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань.

Нове поліцейське законодавство фактично те, що раніше іменувалось професійною підготовкою, називає професійним навчанням, зміст якого складають ті ж самі елементи – первинна професійна підготовка; підготовка у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання; післядипломна освіта та службова підготовка. При цьому остання складова професійної підготовки поліцейських включає: функціональну, загальнопрофільну, тактичну, вогневу та фізичну підготовку. Службову підготовку поліцейських доречно доповнити ще одним важливим напрямом, від якого залежить рівень знань, умінь, навичок та професійних якостей поліцейських – психологічною підготовкою.

Результати порівняння сутності та змісту термінів «професійна підготовка» та «професійне навчання» свідчать про тотожність даних понять. Однак, виходячи зі змісту положень статті 72 «Професійне навчання поліцейських» Закону України «Про Національну поліцію», більш правильним було б вико-

ристання терміна «професійна підготовка», оскільки зміст статті підтверджує такі міркування.

Безумовно, професійна підготовка поліцейського передбачає вироблення певних здібностей. У ситуації з підрозділами поліції особливого призначення вона передбачає необхідність оволодіння спеціальними знаннями, уміннями та навичками з метою виконання як загальних поліцейських завдань, так і спеціальних (службово-бойових), спрямованих на розробку, підготовку та проведення спеціальних операцій із захоплення небезпечних злочинців; припинення правопорушень, що вчиняються учасниками злочинних угруповань; звільнення заручників; здійснення силової підтримки під час проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також заходів забезпечення кримінального провадження тощо.

Сутність професійної підготовки поліцейських підрозділів особливого призначення розкривається в її завданнях, які, до речі, не отримали належного висвітлення в чинному законодавстві.

Дослідження поглядів учених щодо змісту завдань професійної підготовки поліцейських підрозділів особливого призначення, а також проведений аналіз галузевого поліцейського законодавства переконує в необхідності їх поділу на: 1) загальні (особливість полягає у тому, що вони, по-перше, стосуються усіх без винятку осіб рядового і начальницького складу Національної поліції України; по-друге, пов'язані із формуванням в осіб рядового і начальницького складу Національної поліції України загальних знань, умінь та навичок з правових, економічних, політологічних, управлінських, соціально-гуманітарних, морально-етичних та інших, що опосередковано пов'язані з професією поліцейського, питань) та 2) спеціальні (відображають суть професійної підготовки відповідної категорії поліцейських). До останніх слід віднести:

– формування у поліцейських підрозділів особливого призначення спеціальних знань і навичок для успішного виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань із забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності та інших службових завдань;

– підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей поліцейських з метою забезпечення їх здатності до виконання завдань з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного (громадського) порядку та безпеки;

– навчання прийомам та засобам забезпечення особистої безпеки при виконанні службових обов'язків, під час надзвичайних подій і в екстремальних умовах;

– удосконалення навиків працівників поліції поводження з вогнепальною зброєю, спеціальними засобами і спеціальною технікою, експлуатації транспортних засобів, засобів зв'язку;

– удосконалення навиків працівників підрозділів поліції особливого

призначення щодо розробки, підготовки та проведення спеціальних операцій;

– формування високої психологічної стійкості працівників поліції, розвиток у них спостережливості, пильності, пам'яті, мислення та інших професійно-психологічних якостей і навичок;

– вивчення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність Національної поліції України та їх практичне застосування при здійсненні оперативно-службової та службово-бойової діяльності поліцейських підрозділів особливого призначення;

– удосконалення керівним складом поліцейських підрозділів особливого призначення навичок управління поліцейськими;

– удосконалення навчально-методичного та інформаційно-технічного забезпечення підготовки поліцейських підрозділів особливого призначення;

– розширення масштабів міжнародного співробітництва у сфері відомчої професійної освіти;

– формування професійної самосвідомості працівників поліції, почуття відповідальності за свої дії, розуміння необхідності постійного вдосконалення своєї професійної майстерності з урахуванням специфіки діяльності в конкретних підрозділах поліції тощо.

Висновок. Таким чином, професійну підготовку працівників підрозділів поліції особливого призначення слід розглядати як систему заходів, спрямованих на отримання, закріплення та оновлення спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань, проведення спеціальних операцій, підвищення рівня готовності поліцейського до виконання професійних завдань та обов'язків шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань.

Сутність професійної підготовки поліцейських підрозділів особливого призначення розкривається в її завданнях, які доречно поділяти на: 1) загальні (стосуються усіх без винятку осіб рядового і начальницького складу Національній поліції України) та 2) спеціальні (відображають суть професійної підготовки відповідної категорії поліцейських).

Бібліографічні посилання

1. Лапшина В.Л. До питання про сутність феномена професіоналізму правоохоронця / В.Л. Лапшина // Становлення, розвиток відомчої освіти та науки, основні напрямки удосконалення підготовки кадрів органів внутрішніх справ України : матеріали науково-практичної конференції. – Харків : Університет внутрішніх справ, 2000. – 108 с.

2. Посметний В. В. Поняття професіоналізму працівників ОВС як визначальної категорії їх професійної підготовки / В. В. Посметний // Форум права. – 2007. – № 2. – С. 179-184.

3. Жданов І. В. Мотиваційна складова професіоналізму працівників органів внутрішніх справ / І. В. Жданов // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2004. – № 28. – С. 351-356.

4. Бандурка О. М. Партнерські взаємовідносини між населенням і міліцією : підручник / Бандурка О. М., Соболев В. О., Москоvecь В. І. – Х., 2003. – 346 с.

5. Музичук О. М. Сутність професійної підготовки персоналу ОВС / О. М. Музичук // Форум права. – 2007. – № 1. – С. 125-130.

6. Савельєв О. С. Адміністративно-правові засади атестації працівників органів вну-

трішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О. С. Савельєв / Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ. – Д., 2008. – 199 с.

7. Єфремова Т. Ф. Тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov-term-9953.htm>. – Назва з екрану.

8. Закатов В. В. Педагогические особенности первоначальной подготовки полицейских в европейских странах // Труды Академии управления МВД России. – 2015. – № 3. – С. 15-18.

9. Делікатний С. К. Професійно-психологічна підготовка працівників органів внутрішніх справ // Інформаційний бюлетень Республіканського навчально-методичного центру Української академії внутрішніх справ. – 1995. – № 3. – С. 80-82.

10. Корнєв О. М. Професійно-психологічна підготовка працівників підрозділів швидкого реагування міліції України : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.06 / О. М. Корнєв. – К. : НАВС України. – 2001. – 20 с.

Берега Ю.Н. Понятие, сущность и содержание профессиональной подготовки работников подразделений полиции особого назначения. Раскрыты теоретические основы профессиональной подготовки полицейских. Определено понятие, уточнена сущность и раскрыто содержание профессиональной подготовки сотрудников подразделений полиции особого назначения, которая включает начальную профессиональную подготовку; подготовку в высших учебных заведениях со специфическими условиями обучения; последипломное образование и служебную подготовку.

Ключевые слова: *профессия, профессионализм, профессиональная подготовка, профессиональное обучение, полиция, подразделения полиции особого назначения.*

Bereza Yu. M. Concept, essence and content of professional training of special task force police officers. In the article theoretical bases of professional training of policemen. Define the concept of professional training of employees of divisions of police of special purpose, which is proposed to be considered as a system of measures aimed at obtaining, consolidating and updating specific knowledge and skills necessary for the successful execution of operational service and combat missions, special operations, raising the level of preparedness of the police to perform professional tasks and responsibilities by acquiring new knowledge and skills within the profession or area of expertise.

Training police units and special purpose connected with the formation of persons of ordinary and commanding structure of the National police of Ukraine special knowledge and skills aimed at successful implementation of operational service and service-combat missions to ensure public safety and order, protection of the rights and freedoms of the person, special operations, and the like.

Defined the essence and the content of professional training of staff of divisions of special police, which includes initial training; training in higher education institutions with specific conditions of training; education and job training. The last component of the police training includes: functional, General profile, tactical, fire and physical training. It is proposed to Supplement the official police training is another integral element of psychological preparation.

The essence of police training of special purpose units is disclosed in its objectives, which by the way was not adequately addressed in the existing legislation.

A study of the views of scientists on the content of the tasks of professional training of policemen of the special purpose units, as well as the analysis branch of the police legislation convinced of the necessity of their division into: 1) General (a peculiarity lies in the fact that they, firstly, affect all, without exception, persons of ordinary and commanding structure of the National police of Ukraine; second, associated with the formation of the persons of ordinary and commanding structure of the National police of Ukraine General knowledge and skills with legal, economic, political, managerial, social, humanitarian, ethical and others that are indirectly related to the profession of the police, questions) and 2) special (reflect the essence of professional training of the relevant category of police).

Keywords: *profession, professionalism, professional training, professional education, police, special task force police units.*